

ČLANCI

Teološko - pastoralno vrednovanje pučke crkvene popijevke

Aldo Starić, Zagreb

Uvodne napomene

Htio bih, ponajprije, naznačiti o čemu će govoriti ovo predavanje da bi time bio preciziran i njegov naslov.*

Predavanje će se usredotočiti na tekstualnu stranu pučkih crkvenih popijevki. No, to ne znači da ću analizirati tekstove već postojećih popijevki, nego ću pokušati naglasiti neke elemente koji bi trebali biti sastavni dijelovi kriterija pri prosudbi — i to teološkoj — postojećih i budućih popijevki. Tek usput će biti izrečeni i neki sudovi o tekstovima već postojećih popijevki (iz pjesmarice »Pjevajte Gospodu pjesmu novu«, Zagreb 1983.) ili će takvi postojeći tekstovi biti navedeni kao ilustracija nekih tvrdnji. Ujedno napominjem da će ovo predavanje sadržavati i neka razmišljanja i napomene koje ne bi spadale baš isključivo u teološko-pastoralno vrednovanje, nego će, npr., više uzeti u obzir samu literarnu stranu istih tekstova, što ipak nije beznačajno i za sam teološki pristup tim tekstovima.

U naslovu predavanja govori se o pučkim crkvenim popijevkama, ali odmah napominjem da mene ovdje zanimaju tekstovi popijevki koji su već uvršteni u liturgijski repertoar ili će biti ubuduće pisani s tom namjerom. Drugim riječima, zanimaju me tekstovi samo *liturgijske* pučke popijevke.¹ Tako mogu najaviti i dva dijela ovog predavanja: u prvom dijelu će biti istaknute neke karakteristike »svijeta liturgije« da bi se time dobili elementi za prosudbu već postojećih liturgijskih popijevki i sugestije stvarateljima tekstova budućih takvih popijevki.

U drugom dijelu predavanja biti će nešto rečeno o popijevci kao osobitoj književnoj vrsti s nakanom da i teološki pristup tekstovima popijevki bude osjetljiv ne samo na sadržaj tih tekstova, nego i na način koji je popijevkama primjeren u iznošenju tog sadržaja.

O problematici naznačenoj u ovim uvodnim napomenama nije u nas mnogo pisano. Ali zato već

u uvodu ističem tri značajna i meni inspirativna članka: V. ZAGORAC, »Pjesnički tekstovi u liturgiji« (»Sv. Cecilija« 43 (1973), br. 2, str. 33-34); B. DUDA, »Teologija naših euharistijskih pjesama« (»Sv. Cecilija« 51 (1981), br. 4, str. 85-86); S. TOPIĆ, »Strofski oblici i aktivno sudjelovanje u misi« (»Nova et Vetera« 27 (1977), br. 2, str. 175-187).

I. OBILJEŽJA LITURGIJE I TEKSTOVI LITURGIJSKIH POPIJEVKI

Još jednom ističem da ću u ovom prvom dijelu reći nekoliko riječi o nekim karakteristikama liturgije prema današnjem shvaćanju. Biti će rečeno s namjerom da se na taj način uoče elementi koji mogu biti korisni za prosudbu već postojećih tekstova, odnosno da to budu sugestije za eventualne buduće tekstove liturgijskih pučkih popijevki. Na temelju toga usudit će se izreći i nekoliko općenitih sudova o tekstovima već postojećih popijevki. Nekako je po sebi razumljivo da će ovaj prvi dio predavanja imati na umu sadržaj tekstova o kojima je riječ.

A. Neka obilježja liturgije

O današnjem shvaćanju liturgije moglo bi se mnogo toga reći. Jasno, treba načiniti odabir koji nije lišen subjektivnosti. Ja bih istakao slijedeća obilježja liturgije: 1) *liturgija i povijest spasenja*: sukladno današnjem shvaćanju liturgije, može se reći da je liturgija slavlje (»celebratio«) u kojem se proslavlja Bog *spasitelj*. Liturgiji je svojstveno da se zanima za Božja djela spasenja (»mirabilia Dei«); liturgiju zanima Bog ali ukoliko je spasenjski angažiran u ljudskoj povijesti, tj. ukoliko je izveo, izvodi i izvest će do kraja svoj naum spasenja. Zato liturgiju zanimaju određeni povijesni događaji i njihova spasenjska dimenzija. Kršćani vjeruju da se njihova ovozemaljska liturgija događa u povijesno-spasenjskom razdoblju koji nazivamo vrijeme ispunjenja; to je vrijeme ispunjenja nastalo nakon vremena obećanja (vrijeme prije Krista), a traje do vremena eshatološkog dovršenja. Zato je naša liturgija izrazito i osebujno spominjanje (»spomen-čin«) dogođenog spasenja u Kristovom Otajstvu, ali liturgija je i osobit moment

* Predavanje održano na Tečaju za crkvene glazbenike u Zagrebu, travnja 1987. godine.

rečene povijesti spasenja. Naime, vjerujemo da je liturgija proslava Boga spasitelja ali i osobiti trenutak i način Božjeg spasenjskog djelovanja: u liturgiji nas spasenje, koje se je već dogodilo s Kristovim uskrsnućem, »dodiruje«, »zapljuskuje«, »oplakuje« sve dok ne budemo potpuno zahvaćeni i prožeti tim spasenjem ... Na temelju tog spasenjskog horizonta, koji je svojstven liturgijskom događanju, teologija bi preporučila tekstovima liturgijskih popijevki bar slijedeće:

a) takvi tekstovi bi morali pokazati izrazitu osjetljivost za povijest spasenja. Ponešto pojednostavljeno rečeno: popijevkama, koje žele biti prožete liturgijskim duhom, moraju biti na srcu »mirabilia Dei«, Božji zahvati u ljudsku povijest i njihova aktualizacija u liturgiji. Postoji mogućnost da tekstovi takvih popijevki budu svojevrsna naracija i komemoracija rečenih spasenjskih djela, ali popijevka ne može o njima govoriti kao o čisto povijesnim faktima nego joj mora izrazito biti do toga da dođe do izražaja njihovo spasenjsko značenje i spasenjski domet koji zahvaća i sam trenutak izvođenja dotične popijevke u sklopu nekog liturgijskog čina.

b) no, više negoli spominjanje odnosno naracija Božjih spasenjskih djela, čini se da je popijevci svojstvenije izražavanje reagiranja vjernika koji u liturgiji stoji pred Bogom spasiteljem i njegovim djelima spasenja; drugim riječima, popijevka, nekako po svojoj naravi, i svojim tekstom izriče raspoloženja koja obuzimaju čovjeka pred zbiljom Boga spasitelja i pred zbiljom njegovog trajnog spavanja ljudskog roda i svijeta. Zato se može reći da je liturgiji kao svojevrsnom ambijentu spašenosti primjereno da i tekstovi popijevki izražavaju jaka ali temeljna vjernička raspoloženja.

Među tim svakako da posebno mjesto zauzimaju tzv. teologalne kreposti (vjera, nada, ljubav) koje su zapravo izričaj najtemeljnijeg stava prema vlastitom životu i prema svemu što postoji (Bog, ljudi, svijet) i, dapače, sva druga raspoloženja (kao što su radost, mir, ushićenost, kajanje ...) kao da su samo konkretizacije onog »transcendentalnog stava« koji izričemo riječima »vjera, nada, ljubav«. No, sva ta raspoloženja moraju, ako žele biti sukladna duhu liturgije, biti nošena atmosferom koja je ispunjena vjerom, da spasenje postoji i da ga na izraziti način susrećemo u liturgiji (eshatološki »već«, mada ga još definitivno ne posjedujemo (eshatološki »još ne« koji je također karakterističan za vrijeme ispunjenja u kojemu se još nalazimo sve dok ne dođe vrijeme dovršenja). Evo, da to objasnim tekstovima dviju poznatih popijevki koji izriču kajanje za grijeh; to su pjesme: »Ja se kajem, Bože mili« (usp. »Pjevajte Gospodu pjesmu novu« br. 457) i pjesma »Prosti, moj Bože« (usp. ista pjesmarica br. 456). Odmah kažem da je gledom na »atmosferu spašenosti«, koja je svojstvena liturgiji, uspjeliji tekst pjesme »Ja se kajem ...«; naime, 1. strofa te popijevke izražava bol za grijeh i kajanje (»Ja se kajem ...; moje srce gorko cvili ...«), ali 2. strofa iste pjesme izriče radosnu

vijest o Božjem milosrđu (»Milosrde tvoje veće nego moje sve krivice ...«), tj. kajanje se izražava u kontekstu vjere u Boga spasitelja ... Nasuprot tomu, tekst popijevke »Prosti, moj Bože« iz strofe u strofu samo pojačava bol zbog grijeha i to pojačava na razini čuvstava pa sve strofe postaju određeno psihologiziranje ali nema ozračja spasivosti grešne situacije; kajanje kao čin vjere nije nikako dovoljno izrečen time što se kaže »moj Bože« ili time što u pripjevu dolaze riječi »prosti mi *blag*« ...

Završavajući ove napomene o atmosferi spašenosti i spasivosti, koja je bitno obilježje liturgije, još bih jednom naglasio da i tekstovi liturgijskih pučkih popijevki moraju biti osjetljivi za tu karakteristiku liturgije; i oni moraju izražavati onaj eshatološki »već« spasenja i činjenicu da je liturgija izraziti »predokus« spasenja koje se već dogodilo iako nas još nije u potpunosti obuzelo.

2) *liturgija kao zbir simboličkih čina*: novije crkveno (i teološko) shvaćanje liturgije je opet postalo senzibilnije za to svojstvo liturgije. Postali smo opet osjetljivi za kategoriju »znaka« (*signum*) koja je karakteristika baš liturgije. Ali radi se o tome da je liturgija svojevrsni svijet činjenja znaka, činjenja simboličkih radnji; liturgija je svijet pokreta i gesta, svijet uključivanja materijalnih stvari (vode, vina, kruha ...) u jedan komunikacijski sustav, u svijet komuniciranja između Boga i zajednice (i pojedinca u njoj). Imamo razinu koja je dostupna osjetilima i razinu koja je — u slučaju liturgije — dostupna vjeri; a važna je i jedna i druga razina i to baš zato da bi bilo liturgijsko komuniciranje ... U taj i takav liturgijski svijet ulazi i popijevka da bi izrekla, produbila i »uničela« vjernika u ono što je »označeno« liturgijskim činima ali to sve na temelju i posredstvom onoga što osjetila dohvaćaju. Ta razina, koja je dostupna osjetilima, je za liturgiju nezaobilazna pa, sukladno tomu, nezaobilazna je i za popijevku koja hoće biti liturgijska. Treba reći da tekst neke popijevke nije već time prožet duhom liturgije ako izriče misli i osjećaje koje priliče nekom liturgijskom činu, nego u potpunosti tek time ako je osjetljiv za znakovitost radnji i gesta koje se događaju u dotičnom trenutku; baš navezanost na znak i znakovitost pomoći će takvom tekstu da »govori« liturgijski a ne, npr., teološki ili katekizamski, tj. osposobit će ga da govori simbolički, evokativno, asocijativno, poetski ...² Da bih ilustrirao upravo rečeno, spomenut ću pjesmu »Odzivam se, Isuse« koja je čak i u pjesmarici »Pjevajte Gospodu pjesmu novu« uvrštena među pričešne pjesme (br. 244). Ali, po čemu je tekst te pjesme primjeren pričesti? Može se reći da su raspoloženja (ili bolje reći: čuvstva) izrečena u toj popijevci djelomično prikladna za čas pričesti (iako treba reći da je potpuno individualistički intonirana), ali u njoj nema nijednog elementa koji bi je povezivao s onim što se čini u času pričesti (da se dijeli Kruh, da se ljudi hrane istim Kruhom, da se taj Kruh daje s oltara-stola ... i tomu sl.); drugim riječima, ništa ne sugerira da ta popijevka izriče činjenje i značenje baš pričješćivanja i ona se jednako tako i,

dapače, mnogo primjerenije može pjevati u nekom drugom kontekstu. Osobno sam potpuno uvjeren da je ta popijevka opis pohoda izloženom Presvetom Oltarskom Sakramentu (usp. riječi: »Odzivam se ...«, »Dolazim ti ...«, »Gledam u te ...«); samo usput spominjem da tekst ove popijevke ne poštuje ni onu minimalnu »sakramentalnost« primjerenu izloženom Presvetom; naime, 3. strofa kaže: »Gledam u te, Isuse« — kao da ne živimo u poretku vjere i znakova (u sakramentalnom poretku) nego već u poretku »gledanja licem u lice«!

Uvjeren sam da bi baš osjetljivost i tekstova popijevki za znakovitost liturgijskih čina uvelike doprinijela da se naše kršćanstvo i naša liturgija ne reducira na suhoparne »vjerske istine« i na ishitrene »vjerske osjećaje« te bi tako i pučke popijevke bile svojevrsno i učinkovito unošenje Božjeg svijeta u naš ljudski svijet odnosno unošenje našeg ljudskog svijeta u Božji svijet. Tako bi i samo »izvođenje« popijevki bilo mnogo više nego li izvođenje jednog glazbenog repertoara. Tako bi pjevanje bilo čin komuniciranja, kontaktiranja, druženja s onim što tekst kaže; jednom riječi, pjevanje popijevki bi bilo — liturgija!

U vezi s govorom o liturgiji kao svijetu simboličkih čna, odnosno činjenja znakova, istaknuo bih i to da znakovitost nekih gesta i liturgijske upotrebe nekih stvari proizlazi i iz situacije u kojoj se neke stvari upotrebljavaju (npr. upotreba ulja kod sakramenta potvrde i upotreba ulja u sakramentu bolesničkog pomazanja) odnosno u kojoj se neke geste događaju (npr., okupljanje zajednice na euharistijsko slavlje ili pak na slavlje sakramenta pomirenja). I to bi trebali imati na umu tekstovi popijevki! No, posebno bih naglasio da i tekstovi popijevki trebaju imati na umu da je i liturgijska godina svojevrsni veliki simbol, koji u pojedinim razdobljima upućuje na pojedine vidove jednog jedincatog Otaštva spasenja odnosno poziva na izricanje i produbljanje nekih temeljnih vjerskih raspoloženja (npr. Došašće kao vrijeme osvježavanja nade u konačno dovršenje spasenja). Tekstovi popijevki bi morali obilno iskoristiti simbolizam liturgijske godine kao i simbolizam pojedinih svetkovina, pri čemu bih ipak posebno istaknuo simbolizam nedjelje - Dana Gospodnjega (osmog dana, dana Uskrsnuća ...)

3) *prožetost liturgije Biblijom*: može se reći da je Biblija uvijek bila obilno utkana u liturgiju na razini obrednika, molitava pa i pjevnih dijelova liturgije. Sigurno se može reći da je veoma poželjno pa i potrebno da tako bude i s tekstovima popijevki koje žele biti dio liturgijskih čina. Kako bi se načelno i konkretnije to moglo precizirati? Upotrebljavajući i parafrazirajući jedan izraz II. vat. sabora, koji je rekao da bi Biblija trebala biti duša teologije, čini se da se — načelno — to može reći i poželjeti liturgijskim pučkim popijevkama.

A što se tiče konkretizacije tog načela ja bih to s obzirom na tekstove popijevki artikulirao u dva kruga razmišljanja:

a) Biblija kao duša popijevki odnosno njihovih tekstova s obzirom na tematiku: ponajprije, ako Bibliju gledamo kao svjedočanstvo o »mirabilia Dei«, može se reći da bi bilo veoma korisno i uputo da ta »mirabilia Dei« budu prisutna i u tekstovima liturgijskih popijevki i to na *tipološki* način, tj. kao »tipovi« čiji se antitip događa u liturgijskom činu. Drugim riječima, ne mislim da bi tekstovi popijevki trebali biti neki pjesnički prepjevi biblijskih tekstova o nekom događaju nego da spasijski događaji, o kojima priča Biblija, budu prisutni kao oni koji se »ispunjuju« u liturgijskim, osobito sakramentalnim, slavljinama. Mislim da bi na taj način »označeno« u liturgijskom činu bilo spasijski i znakovito obogaćeno, a ne bismo se, npr., morali oslanjati samo na naravnu simboliku tih čina odnosno ne bismo morali pobuđivati neke pobožne osjećaje *povodom* tih čina i to na temelju neke neodređene (numinozne) sakralnosti dotičnih. Time bi ujedno i tekstovi popijevki pomogli da se naši liturgijski čini jače i izričite proživljavaju kao osobiti trenuci jedne te iste povijesti spasenja i da je ta naša liturgija vrijeme ispunjenja događaja iz razdoblja obećanja odnosno aktualiziranja punine vremena koja je nastupila događajem Isusa Krista. Možda će to biti jasnije ako kao ilustraciju spomenem himan »Na gozbu kralja Jaganjca« (usp. »Pjevajte Gospodu pjesmu novu« br. 544), u kojem je — usprkos nekim elementima alegorizma — Prijelaz Crvenog mora tipološki prisutan a uspješno objašnjava i pojačava proživljavanje sakramenata inicijacije u uskrsnoj noći ... Osim toga, ako Bibliju gledamo kao izričaj vjere Božjeg naroda na putu, onda — s obzirom na tematiku — ona može biti ne samo od velike koristi nego i smjerodavna pa i mjerodavna gledom na vrste, intenzitet i raspon raspoloženja koja priliče »biblijskom« vjerniku. Čini mi se da bi u tom smislu Biblija djelovala upravo osloboditeljski i za nas današnje kršćane koji smo baštinici ipak reduciranog doživljaja vjerništva odnosno vjere.

b) Biblija kao duša tekstova popijevki s obzirom na formalnu stranu: ovdje mislim na pitanje o tome koliko je poželjno da biblijski izrazi, slike i riječi budu (doslovce) prisutni u liturgijskim popijevkama. Meni je to vrlo teško reći, ali ako prihvatimo mišljenje da je Biblija izrazito uspjele književno djelo i da je ona već postala nezaobilazni dio naše (evropske, zapadne pa i svjetske) kulture, onda postaje očita poželjnost da njezini izričaji i slike budu nekada izriječkom a nekada aluzivno i asocijativno prisutni i u tekstovima liturgijskih popijevki. Svakako, svi priznaju trajnu svježinu biblijskog izraza pa je sasvim sigurno da bi tako djelovao i u popijevkama. Ipak upozoravam na potrebu da se i tu postupa selektivno. S druge strane, upozoravam da opasnost da neka »prericanja« biblijskih odlomaka oduzmu zgusnutost i udarnost izvornog biblijskog teksta. U svakom slučaju, imajući na umu naše postojeće liturgijske popijevke, usuđujem se reći da bi mnoge biblijske riječi, slike, (doslovni) izričaji bili

osvježenje za formu i sadržaj takvih popijevki (3).

4) *liturgija kao čin zajednice*: mislim da je ova karakteristika liturgije svima došla dovoljno do svijesti. No, na temelju činjenice da i eventualni tekstovi liturgijskih popijevki moraju odisati tim zajedničarskim duhom, istakao bih samo par konkretnih posljedica. Ponajprije, tekstovi liturgijskih popijevki bi zaista trebali težiti da izražavaju vjeru *zajednice*, vjeru Crkve i to vjeru shvaćenu i kao »fides quae« (sadržaj) i »fides qua« (raspoloženje). Dakle, ovdje naglašavam taj aspekt »crkvenosti« tekstova popijevki. Zato s obzirom na sadržaj tih tekstova (s obzirom na »vjerske istine«) takvi tekstovi smiju izražavati ono što je zajednička vjera; u njima ne bi smjelo naći mjesta ono što je tek (teološko) »mišljenje« pojedinca ili nekih grupa; u njima se ne bi smjeli nalaziti kontroverzni i polemički sadržaji ... Slično vrijedi i za onaj aspekt vjere koje ja u ovom predavanju uporno nazivam »raspoloženje«; dakle, i ta raspoloženja (»fides qua«) mogu biti prisutna u tekstovima samo ako ih crkvena zajednica doživljava i prihvaća kao svoja. Mislim da bi posizanje baš za biblijskim i liturgijskim tekstovima kao inspirativnim u stvaranju tekstova popijevki mogla biti brana pred individualističkim i subjektivističkim shvaćanjem vjere; baš bi Biblija i liturgija bile velika pomoć da i tekstovi popijevki odišu samo zajedničkom crkvenom vjerom ali i *čitavom* crkvenom vjerom. Doduše, tu nastaje pitanje, nije li neminovno da svaka vjerska generacija ipak bude jednostrana? Možda je to i neminovnost, ali moramo priznati da mi ipak živimo u vremenu i u okolnostima koje daju mogućnost da i u tekstovima popijevki budemo »crkveniji« (u rečenom smislu te riječi) i manje jednostrani nego li su to mogle biti neke prethodne vjerske generacije.

Da tekstovi popijevki trebaju biti prožeti rečenim zajedničarskim duhom, proizlazi i iz naravi popijevki: one su zamišljene da ih pjeva »puk« odnosno narod i zaista treba imati osjećaja što će vjerski narod moći — po sebi trajno — prepoznati kao svoje. Rekao sam »*trajno* prepoznati kao svoje« baš zbog toga da ne bi neki »trendovi«, koji mogu biti čak masovni ali su kratkog daha, preplavili shvaćanje i doživljavanje kršćanske vjere. Po mom mišljenju i opet bih preporučio Bibliju i liturgiju, koje očito ne odišu kratkotrajnim i površinskim, makar i silovitim, iskustvom nego su doživjele provjeru koja ih čini ne izvanvremenskim ali svakako nadvremenskim odnosno prikladnim za sva vremena. Dapače, moguće je pretpostaviti da će se ta provjera događati i s tekstovima liturgijskih popijevki: neki će tekstovi jednog momenta možda biti prihvaćeni čak s oduševljenjem ali neće izdržati na provjeri vremena; s nekim starijim našim popijevkama je očito baš taj slučaj i mislim da ih ne treba zadržavati samo zbog nekog pijeteta prema »našim starima« koji su se u njima nalazili i prepoznavali. Nije ovdje mjesto a i moje sile nisu dostatne da se iscrpno

obradi problematika o izdržljivosti tekstova popijevki na provjeri vremena; ali, želio bih da to doživimo kao ozbiljan problem.

B. *Kratki osvrt na tekstove postojećih liturgijskih popijevki*

Do sada sam pokušao naglasiti neka obilježja liturgije koja se meni čine važnima i u prosudbi već postojećih tekstova liturgijskih popijevki i kao sugestije za eventualne buduće tekstove. Sada bih se ukratko osvrnuo na tekstove koje već imamo u pjesmarici »Pjevajte Gospodu pjesmu novu«. Napominjem da ću više izreći svoje dojmove nego li zaokružene sudove i to globalno, tj. ne upuštajući se u nikakve dorađene analize. U tome će mi biti od pomoći i članci V. Zagorca i B. Dude koje sam spomenuo već u uvodu ovog predavanja. Doduše, netko bi mogao reći da prosuđujemo tekstove koji su nastali u vrijeme kada se liturgija nije shvaćala kao što se danas shvaća. No, napominjem da prosuđivanje ne znači odmah i osuđivanje odnosno nerazumijevanje objektivnih okolnosti. A, uostalom, to činim zato da bismo bolje uvidjeli na čemu smo pa da nam i to bude na pouku. Još dodajem, da ću se usuditi reći koju riječ i o onim tekstovima iz spomenute pjesmarice koji su nastali u najnovije vrijeme.

Gledom na tekstove starijih popijevki potpuno bih se — općenito govoreći — složio sa sljedećim sudom V. Zagorca: »Ako pogledamo tekstove naših hrvatskih crkvenih popijevki, naći ćemo u njima i bez detaljnijeg proučavanja dosta ozbiljnih zamjerki s obzirom na zahtjeve bogoslužja« (4). Sigurno da glavni razlog leži u tome što u ona vremena nije činjenje liturgije pripadalo narodu pa su većina ili gotovo sve popijevke nastale izvan liturgijskog ozračja. U svakom slučaju, mnoge su manjkavosti evidentne. Ovdje bih naglasio samo neke koje se čine uočljivijima:

1. Mislim da se globalno može reći da u našim starijim crkvenim popijevkama evidentno nedostaje povijesno-spasenjski horizont i što se tiče spasenjskih događaja i što se tiče spasenjskih raspoloženja. Ne da toga uopće nema ali u svakom slučaju toga je malo i neadekvatno prisutno. Premalo ima osjetljivosti za spasenjsko događanje i za liturgiju kao događanje proslave Boga spasitelja i spasenja. Neki događaji iz povijesti spasenja (npr. Isusovo rođenje i uskrsnuće) su obilno prisutni u tim popijevkama ali previše na historicistički način, tj. popijevke pjevaju o tim događajima ali spasenjska dimenzija (»za nas«) tih događaja ili je jedva prisutna ili je prisutna na način nekih stereotipnih izričaja. Evo kao ilustracija uskrsne pjesme iz *Cithara octochorda* koje donosi pjesmarica »Pjevajte Gospodu pjesmu novu« u br. 553-555, 557 i 559: u tim pjesmama uporno dolazi motiv nadvladavanja pakla i đavla ali perspektiva sveopćeg uskrsnuća nije ni spomenuta odnosno naše uskrsnuće je reducirano na moralno uskrsnuće, tj. uskrsnuće iz grijeha ... U mnogim popijevkama, osobito onim što su nastale u posljednja dva-tri

stoljeća, sva vjerska raspoloženja se više-manje svode na čuvstva i to nerijetko ishitrena i neuvjerljiva. To je sigurno povezano s duhovnim ozračjem koje je nastalo s tzv. »devotivna moderna« čemu će se pridružiti i pijetizam. Neosjetljivost za događajnost je povezana i s »postvarivanjem« (tzv. šozizam) kojega ima i u tekstovima crkvenih popijevki pa tako ima popijevki koje izriču neka čuvstva pred nekim svetim »predmetima« (Bog, Krist i osobito njegova smrt, Marija, Presveti Oltarski Sakrament ...). Nerijetko se ta čuvstva napajaju nekim privatnim »zamišljanjem« kakav je neki sveti lik; čini mi se da toga ima osobito u marijanskim popijevkama u kojima se Marijin izgled nekada detaljno opisuje pa se pobuđuju čuvstva u skladu s tim opisom, ali te marijanske pjesme neće biti osjetljive, npr., za Marijinu vjeru ili za raspoloženja koja izriče njezin »Veliča« ...

Općenito govoreći te popijevke odaju stav štovanja (Boga, Krista, Marije, Srca Isusova ...) ali ne (liturgijskog) slavljenja koje vodi k nasljedovanju. Stoga više tih starijih popijevki vode k stavu u kojem se vjera iscrpljuje u pobožnim čuvstvima u kojima nastaje jedan zatvoreni krug između vjernika (i to baš pojedinca) i nekoga ili čak nečega svetoga. A spomenuta čuvstva će češće biti prisutna na užtrb teoloških kreposti ...

2. Upozorio bih također da su naše starije crkvene popijevke izrazito neosjetljive za kategoriju znaka koja je prevažna za ono što zovemo liturgijsko događanje odnosno slavljenje. Može se reći da je to razumljivo ako se ima na umu da je narodu jako nedostajalo liturgijsko iskustvo jer liturgija i nije bila njegov čin. No, neke od takvih pjesama mi uvrštavam u liturgijski repertoar — sigurno zato jer nemamo boljih. Upravo zbog toga vrijedi sebi posvijestiti njihovu neosjetljivost za kategoriju znaka. Neka to bude ilustrirano na primjeru euharistijskih popijevki: Ponajprije, poznato je da je velika većina crkvenih popijevki, koje mi danas nazivamo euharistijskim, nastala u kontekstu i za potrebe klanjanja pred Presvetim Oltarskim Sakramentom (5) pa nije čudno što ne pokazuju smisao za simboličnost obreda euharistijskog slavlja ali jest čudno da nikako ili jedva odražavaju da smo i u klanjanju pred *sakramentom*. Neke pak od tih popijevki spominju simbolizam ali samo onaj općeljudski (redovito je u pitanju kruh), a biblijski simbolizam je gotovo nepostojeći. No, meni se čini da su najneuspjelije one euharistijske popijevke koje su zapravo »vjeronauk u stihovima« (ili »teologija u stihovima«), tj. koje očito imaju didaktičku svrhu — izricanje vjerskih istina o euharistiji; a kada se tomu pridruži činjenica da se te istine preriču iz udžbenika (vjeronaučnog ili teološkog), a da se zanemaruju čak kruh i vino, onda od euharistijske popijevke ostaje samo naziv ... Zato radije izričem globalni svoj dojam o najnovijim euharistijskim tekstovima u pjesmarici »Pjevajte Gospodu pjesmu novu«: u tim je tekstovima vidan pomak na bolje u usporedbi s tekstovima starijih popijevki; euha-

ristijske popijevke se nazivaju i jesu one koje su predviđene za euharistijsko slavlje i to za čitav »sveti sastanak naroda Božjega« a ne samo, npr., za pričest. Tekstovi tih najnovijih euharistijskih popijevki pokazuju izrazitu osjetljivost za kategoriju znaka čime se mnogo dobiva na bogatstvu znakovitosti ali i na rasponu primjerenih vjerskih raspoloženja. No, da ne bude sve samo pohvala, rekao bih da više tih tekstova, nekada djelomično nekada čak u cjelini, odražavaju doduše primjerno liturgijsko znanje ali se čini kao da su »izašli samo iz glave«, tj. nekako nemaju ili nemaju dovoljno poetskog nadahnuća ...

U vezi govora o neosjetljivosti starijih popijevki za simbolizam ilustrativno je što kaže V. Zagorac s obzirom na razdoblja liturgijske godine u tim starijim popijevkama: »Došašće ne samo da je isključivo božićno, a nimalo eshatološko, nego je najvećim dijelom marijansko. A korizme s njezinim krsnim pokorničkim i općevazmenim usmjerenjem i nema; pod imenom korizmenih pjesama nižu se pjesme o mucu Kristovoj s izraženom notom srednjovjekovnog oplakivanja Krista« (6). Naveo sam ovaj sud da se vidi da se je znakovitost toliko zaboravljala da se je davao smisao koji se čak protivi znaku ...

II. PUČKA POPIJEVKA KAO OSOBITA KNJIŽEVNA VRSTA

U prvom dijelu ovog predavanja pokušao sam pokazati na što bi crkvena popijevka, ako želi biti dio liturgije, morala biti osjetljiva. U ovom drugom dijelu želio bih izreći nekoliko napomena s ciljem da i eventualno teološko-pastoralno vrednovanje tekstova popijevki bude osjetljivo i na činjenicu da se radi o popijevci kao svojevrsnoj književnoj vrsti.

1. Dakle, teološko-pastoralno vrednovanje teksta neke popijevke mora uvažavati baš tu činjenicu, tj. da je posrijedi tekst popijevke, a popijevka je osobita književna vrsta. To onda, npr., znači da rečeno teološko vrednovanje neće tekstu popijevke pristupiti kao što pristupa nekom strogom teološkom ili nekom katekizamskom tekstu. Poštivat će činjenicu da se nešto izriče književnim a ne znanstvenim govorom. Dapače, neće se moći zaboraviti da se radi o poetskom tekstu (7). Iako se možemo složiti s tvrdnjom da i popijevke imaju zadaću da pokrenu emotivnu sferu čovjekova bića (8), to ne znači da takvi tekstovi ne podliježu kriteriju »logičnosti« u značenju »smislenosti«, iako će i teološko-pastoralno vrednovanje morati imati na umu da poezija ima neku svoju »logiku« odnosno drukčiju logiku nego li neki znanstveni tekst ... Osim toga, teološki pristup tekstovima popijevki će morati imati na umu da se radi o takvom poetskom tekstu u čiju »definiciju« ulazi i samo pjevanje. A to znači da će se od takvih tekstova, npr., još manje nego od poetskih tekstova moći tražiti do-rečenost i zaokruženost ideja. Dapače, meni se čini da je upravo poželjno da jedna strofa neke popijevke ima samo nekoliko »bitnih« riječi koje će

imati jedan smisao; pokušat ću to objasniti jednim primjerom. Uzmimo opet popijevku »Ja se kajem, Bože mili«, mislim da je u prvoj strofi ove pjesme sve bitno rečeno s prvih par riječi, tj. baš s riječima »Ja se kajem« da je to primjereno naravi popijevke kao osobite književne vrste. Daljnji stihovi te prve strofe samo razrađuju i produbljuju ono što je rečeno u ono par prvih riječi pa te riječi i nisu baš nužne te bi onaj koji pjeva tu pjesmu ostao u pokajničkom raspoloženju pa makar izvodio samo melodiju bez riječi ili »mumljao« riječi. Mislim da je takav način toka misli i takva uloga riječi upravo svojstvena popijevci: treba sažeto reći ono što je bitno, ono što svakako treba pamtiti, ono u što se svakako treba uživiti... I da odmah rečem jedan svoj dojam s obzirom na tekstove popijevki u pjesmarici »Pjevajte Gospodu pjesmu novu«: čini mi se da tekstovi popijevki koje je zaista puk stvarao, i to sigurno kroz dulje vrijeme, uglavnom uspijevaju u rečenom, tj. da s par riječi izreknu osnovnu misao; no, čini mi se da se to ne bi moglo reći s obzirom na mnoge tekstove (i one najnovije) koje su stvarali pojedinci (vjerojatno »u jednom dahu«). U ovim tekstovima sve je nekako nabijeno mislima i slikama a bez one dominantne i koju treba svakako pamtiti. A kad je tako, onda pri pjevanju takve popijevke previše je angažiran razum kojemu se stalno serviraju nove misli i koji mora mnogo toga pamtiti i povezivati. Zaista bi trebalo imati na umu da melodija popijevke nije neki puki dodatak tekstu nego da je pjevanje »ljudski prapokret u kome se spajaju riječ i zvuk« (9). Tu činjenicu treba poštivati i eventualna teološka analiza tekstova pučkih popijevki i onda ne tražiti ono što nije primjereno naravi popijevke.

2. Nadovezujući se na upravo rečeno o »bitnim riječima« jedne zaokružene cjeline — a to je u slučaju popijevke strofa — naglasio bih da je svojstveno tekstu popijevke da sadržajno bude jednostavan (10). No, ne bih volio da se ta jednostavnost shvati kao siromaštvo sadržaja. Mislim da tu jed-

nostavnost treba shvatiti u smislu mogućnosti svodenja na jedno, na bitno, na temeljno. I neka nitko ne kaže da je lako doći do te jednostavnosti. Samo onaj koji duboko »osjeća« stvari, ljude i događaje može doći i izraziti tu jednostavnost koja je zapravo ono temeljno i konačno. Ista se dubina traži i kada je pitanje onoga što je osnovno i dubinsko u kršćanskoj vjeri; tek u onom što je najelementarnije moći će puk odnosno narod koji pjeva popijevku prepoznati i osjetiti da je neki tekst izraz njegove vjere.

Zaključak

Ovo je predavanje više traženje nego li nalaženje, više je nastojanje nego li postignuće sigurnih uvida i rezultata. Ono će biti opravdano već time ako nekoga izazove da nastavi ondje gdje je ono prestalo ne ustručavajući se da ovdje mišljeno i izrečeno pokuša bolje i cjelovitije premisliti i prereći.

BILJEŠKE:

- 1) O odnosu Crkve prema pučkoj crkvenoj popijevci usp. GOLENIĆ S., »O problemu glazbenog izričaja mladih u liturgiji«, BS 56 (1986), br. 3-4, str. 256 sl.
- 2) Postoje tvrdnje da je govor liturgije eminentno poetski govor i, dapače, da je poezija »pra-govor« i svake teologije: usp. »Liturgie und Dichtung« I (Erzabtej St. Ottilien 1983), str. 1 (Hgg. H. Becker — R. Kaczynski).
- 3) Usp. DUDA B., »Teologija naših euharistijskih pjesama« »Sv. Cecilija« 51 (1981), br. 4, str. 86.
- 4) »Pjesnički tekstovi u liturgiji«, »Sv. Cecilija« 43 (1973), br. 2, str. 33
- 5) Usp. DUDA B., nav. čl., str. 85; ZAGORAC V., nav. čl., str. 33
- 6) nav. čl., str. 33 sl.
- 7) ibid., str. 34
- 8) ibid., str. 34
- 9) HUCKE H., »Nova razmišljanja o crkvenoj glazbi s obzirom na jedan novi dokument«, »Svesci« 41, str. 28
- 10) Usp. TOPIC S., »Strofski oblici i aktivno sudjelovanje u misi«, »Nova et Vetera« 27 (1977), br. 2, str. 176.

SRETAN I BLAGOSLOVLJEN BOŽIĆ, USPJEŠNU NOVU GODINU

poštovanim pretplatnicima, suradnicima, prijateljima,

dobročiniteljima ž e l i

UPRAVA I UREDNIŠTVO